

Ubwesho bwalamwa ubwa bantu basalwasalwa ubwa kupima umusambo wamuti umona pamyendele yamuti mumubili (pharmacokinetics) elyo no musambo wamuti umona pamafya yesa elyo neficitika mumubili ngawanwa umuti (pharmacodynamics) mukupela kwa muti wa tranexamic acid kuli bana mayo abalepulwa paku paapa ukupitila mumunofu (intra-muscular), mumushipa (intravenous) elyo namukanwa (oral)

IFYEBO FYA BAIBIMBA MWI SAMBILILO

Twamita ukuibimba mwisambililo lyakufwailisha ilitwa UMWANAKASHI- PharmacoTXA

- Ilyo mushilapingula uku ibimbamo nangu iyo, kuti twatemwa mwaishiba umulandu lino isambililo lilebombelwa elyo nefikasangwamo.
- Mukwai belengeni ifi fyebo. Kuti mwaebako nabambi pali lino isambililo ngacakuti mulefwaya.
- Kuti mwaipusha shing'anga nangu nachifyashi alemisunga yonse amepusho mulefwaya pali lino isambililo ilyo tamulapingula ukuibimbamo nangu iyo.
- Cili kuli imwe ukupingula uku ibimbamo muli lino isambililo nangu iyo. Ngacakuti tamusalile uku ibimbamo, ba shing'anga nabana chifyashi benu bakamusunga ngefyo bamusunga lyonse pali cino cipatala.

Ifyabamo

1. Bushe isambililo lyanshi?
2. Bushe cinshi mulenjipushisha uku ibimbamo?
3. Bushe finshi fikacitika ngana ibimbamo?
4. Bushe ninshita nshi nkekala muli lino isambililo?
5. Bushe nkasangamo ubusuma ngacakuti naibimbamo?
6. Bushe kuti nasangwa nobwafya ngacakuti naibimbamo?
7. Bushe kuti nayalula umutima pamulandu wakuibimbamo?
8. Bushe finshi fikacitika panuma?
9. Bushe fyebo nshi twingasunga munkama?
10. Bushe finshi fikacitika ku mulopa obe tukabula?
11. Bushe nibani balebomba uyu mulimo?
12. Bushe nibani bapitulwike mwi sambililo?
13. Inga cakuti kwaba ubwafya?
14. Bushe finshi fimbi ndekabila ukwishiba?

1. Bushe isambililo lyanshi?

Bana mayo bamo abalepulwa paku paapa balasuuma umulopa uwingi ilyo balepaapa napanuma yaku paapa (caesarean section C- section). Twalishiba kale ukutila ukupela umuti witwa tranexamic acid nangu TXA mumushipa waba namayo batampa ukusuuma umulopa uwingi nganshi panuma yaku paapa kuti wabapususha imyeo. Lelo, umuti ufwiile ukupelwa bwangu sana ukwabula ukucila pansa shitatu panuma yaku paapa. Kuti cawama sana ngacakuti twaleseshe bana mayo ukukwata ukusuuma umulopa uwingi mucifulo cantanshi. Tulefwaya ukufwailisha ngacakuti ukupela tranexamic acid kuli bana mayo balepulwa paku paapa kukabalesha ukusuuma sana, makamaka bana mayo abakwata ubusanso bwakusuuma umulopa uwingi.

Elyo kabili tulefwaya ukwishiba umusango wakupelelamo TXA uubomba bwino. Ilingi line TXA ipelelwa munshindano mumushipa, ici calinga ukucitwa naba bomfi bamucipatala abafikapo lelo abashingasangwapo ilyo bana mayo balepapila kuma yanda nangu kutupatala tunono utumakiliniki.

Kabili TXA kuti yapelelwa munshindano mumunofu nangu ukunwa, iyi misango yakupelelamo umuti kuti yayangukapo elyo namukwangufyanya. Ico tufwaisha ukumona ngacakuti ukupela TXA pamo ngecakanwa nangu ukutunga inshindano mumunofu kuti waya mumubili elyo nokubomba fye bwino ngefyo wingabomba ngabapelela mumushipa, ifi fyebo fikafwilishako bana mayo bakwata ubusanso bwakusuuma umulopa kuntanshi.

2. Finshi mulenjipushisha uku ibimbamo?

Tulemipusha uku ibimbamo pantu mulecetekelwa uku paapa mumusango wakulepulwa elyo kabili muli pabusanso bwakusuuma umulopa panuma.

Tulemupela ifi fyebo elyo nokumwipusha uku ibimbamo. Ngacakuti mwasumina abangalila pali lino isambililo pali ici cipatala bakamubimba muli lino isambililo.

Tamwaka ibimbemo ngacakuti:

- Tamulafisha imyaka yakufyalwa ikumi limo nacine konsekonse (18)
- Muka paapa fye bwino ukwabula ukulepulwa (vaginal birth)
- Baka mulepula mukampampa (ilyo tapalapita insa imo (1hr) panuma yaku miteka mucipatala)
- Umuti bakabomfya mwi sambililo kuti wamulwalika
- Mwatendeka ukusuuma umulopa uwingi ilyo tabalamulepula
- Namunwa tranexamic acid munsa amakumi yane na cinekonsekonse (48 hrs) ilyo tabala mulepula
- Imfyo shenu tashilebomba bwino
- Mwalikwata ubulwele bulenga ukuti mwasuuma umulopa uwingi

Bana mayo ukulingana nependwa ikana limo namakumi yabili (120) baka ibimba mili ili isambililo. Cili kuli imwe ukupingula ngacakuti mulefwaya uku ibimbamo nangu iyo.

3. Finshi fikacitika ngana ibimbamo?

Uku ibimba muli lino isambililo takwakacinje ubusungo bupelwa kuli bana mayo balepulwa paku paapa mu cipatala cenu.

- Tukamwipusha ukwisusha icipepala/fomu yakutweba ukuti namusumina uku ibimbamo.
- Tukamwipusha amepusho pabumi bwenu, tukamupime ubutali elyo nokwina kwenu, tukapime ukubutuka kwa mulopa, ukutunta kwa mutima elyo nefyo mulepemashika.
- Tukabula utumulopa utunono ukufuma mumushipa pakuti tukapime umulopa uukatweba pamulandu wa kutikama nangu ukuma kwa mulopa, ifyo imfyo shenu shilebomba nangu ngacakuti mwalilwala

ubulwele bwakucepa umulopa nangu iyo. Ifi fikafuma ku nshindano babika mumushipa pakumupekanya ukumutumbula pakuti bekamutunga inshindano nashimbi ishakucitila ici.

- Ukulingana nensa imo (1 hr) ilyo tabala mulepula tukacita kulya kupima kwakubula utumulopa utunono kumunwe.

Elyo tukasala inshila imo pa nshila shine iyaku mundapilamo. Ukundapwa bakamupela kukapingulwa ne chisolobelo (computer) elyo naba shing'anga teti bacinje ici. Tabakeshibile calimo ifyo mukapoka. Cila muntu onse nakwata ishuko limoline ilyakupoka cimo pali if fikonkelepo:

1. inshindano ya tranexamic acid mumushipa
2. inshindano shibili isha tranexamic acid muminofu yapusana pusana
3. tranexamic acid mucakunwa
4. ukwabula tranexamic acid.

Tukabwekeshapo kulya kupima kwa mulopa wakubulama kumunwe elyo nomulopa ukafuma munshindano ikatungwa mumushipa. Elyo kabili tukamupima ifyo umulopa ulebutuka, ukutunta kwa mutima elyo nefyo mulepemashika, impendwa ya mulopa mulofeshe elyo nangu ngacakuti namukwata ubwafya ukufuma ku kundapwa. Tukalemba ubufwailisho bucitwa pabushiku bwafyalwa abana bonse ubwitwa APGAR score. Cilya fye umwana wenu afyalwa, ilyo fye bafyenta umutoto, tukabula utumulopa utunono ukufuma kumutoto. Bonse abana balapimwa umulopa lyonse ilyo fye bafyalwa ukubomfya inshila yakubatunga panono ku katende. Panshita imo ine ici cilecitika, tukabula utumulopa utunono ku mwana. Elyo kabili tukamupima pamo no mwana wenu ukumona ngacakuti namukwata amalwele ayali yonse ilyo mucili mu cipatala. Elyo kabili, ngacakuti mwapokele ukundapwa ukupitila mukutungwa muminofu, tukamuceedeeta ukumona ubukali bonse, ifikwebululwa nangu amafya ayali yonse.

Kuti mwamona mwi tebulo pesamba imiku ilefwaikwa ukucita aya amapikito.

Inshita panuma ya TXA nangu ukwabula TXA	Ukupima kwa kutunga umunwe	Ukupima umulopa wanshindano ya mumushipa	Ukutunta kwa mutima, Ukubutuka kwa mulopa, ukupemashika	Ukusuma kwa mulopa	Kolonganikeni ifyebo ifili fyonse pa kundapwa konse mwapoka	Fwailisheni yonse amalwele mwakwata	Fwailisheni ngacakuti kuli mwakwata amafya ayali yonse ngacakuti bamutungile inshindano muminofu yenu	Fwailisheni amalwele yonse umwana engakwata
Bamini ikumi limo nafisano	x		X	x	x	x	x	x
Bamini amakumi yatatu	x		X	x	x	x	x	x
Insa shibili	x		X	x	x	x	x	x
Insa shine	x	x	X	x	x	x	x	x
Insa cinekonse	x	x	X	x	x	x	x	x
Insa ikumi limo nafibili	x	x	X	x	x	x	x	x
Insa amakumi yabibili nafine	x	x	X	x	x	x	x	x
Cilabushiku ukufumya nangu ubushiku bwa cinelubali			X			x	x	x

4. Bushe ninshita nshi nkekala muli lino isambililo?

Mukekala muli lino isambililo mpaka fye ilyo mukafuma mu cipatala, nangu panshiku cinekonsekonse panuma yaku paapa, conse icikabalilapo. Ngacakuti panuma yakufuma mu cipatala munshiku cinelubali mwa paapilemo umwana, imwe pamo no mwana mwalwala, mukwai ishibisheni shing'anga balumbwile pacipepala/fomu ici.

5. Bushe nkapokamo ubusuma paku ibimba muli lino isambililo?

Tatwishibe ngacakuti uku ibimba muli lino isambililo kukamwafwilisha palwenu nangu iyo. Ifyo tukasambilila muli lino isambililo fikafwilisha bashing'nga ukusunga bana mayo bakwata ubusanso bwakusuuma umulopa uwingi panuma yaku paapa kuntanshi. Tulecetekela ukutila ukupela TXA lilya tabalalepulwa kuli bana mayo bakwata ubusanso bwakusuuma umulopa uwingi, kuti cacingililako ukusuuma umulopa uwingi. Tulecetekela ukutila ngacakuti TXA abomba ilyo yapelelwa mumunofu nangu yanwiwa mucakunwa, ifi fikafwilishako bana mayo bambi kuntanshi balya basanga ubwafya bwakupokela munshindano batunga mumushipa.

6. Bushe kuti nasangwa nobwafya ngacakuti naibimbamo?

Tranexamic acid temuti uupya iyo elyo kabili ulabomba ilingi line mukundapa abantu bakwete ubwafya bwakusuuma kwa mulopa bwalekanalekana, pamo ngabo balebatumbula/opaleshoni nangu panuma yaku paapa. Ayengi amasambililo yatila uyu muti tauleta amafya yambi ayabipisha. Limolimo ulaleta umuselusel, ukuluka elyo nokupolomya. Ngacakuti mwapokela inshindano mumunofu kulaba ubwafya bwakukashika, ubukali, elyo nokukwebuluka pancende bamutungilepo mumunofu elyo kabili nobusanso bwakwambula ubulwele tabwaseka. Amasambililo yakunuma ayapele tranexamic acid kuli bana mayo bali pabukulu tayasangile ubwafya bwingaba ku mwana. Utumuti utunono utwa tranexamic acid kuti twapitila mumukaka webele lya mwana. Yambi amasambililo tayasanga ubwafya ubuli bonse mubana baleonshiwa nabanyina abapelwe tranexamic acid. Shing'anga wenu akala mumona pamo nomwana wenu, elyo nokumupela ubusungo bwawamisha ubwingasangwapo ngacakuti kwaba amafya. Elyo kabili bakeba nabantu baletungulula lino isambililo ngacakuti mwakwata amafya ayali yonse.

7. Bushe kuti nayalula umutima pakuibimbamo?

Ee. Kuti mwaleka uku ibimbamo panshita ili yonse. Mufwilefye ukulanda icipalileko ngefi, *“Nimpingula ukuti nshilefwaya uku ibimba muli lino isambililo nakabili”*. Shing'anga wenu na babomfi ba cipatala bakakonkanyapo ukumusunga ngefyo bamusunga nakale. Ngacakuti mwakwata amafya yamalwele panuma yakuleka uku ibimbamo, twamwipusha ukutila mutwebeko pali yena.

8. Bushe finshi fikacitika panuma?

Tukamupela icipepala/kadi apakaba inambala yakwa shing'anga amona pali lino isambililo pali cino cipatala. Mukwai sungeni uyu kadi bwino. Ngacakuti panuma yakufuma mu cipatala imwe pamo nomwana mwalwala panuma yaku paapa munshiku cinelubali, mukwai ebeni shing'anga walino isambililo balembele pali kadi. Kabili, mukwai langeni iyi kadi umuntu uuli onse uulemundapa ubulwele ubuli bonse.

Ngacakuti mwateremwa ukukwata ulupapulo/icikope lwafikafuma kumpela yaili isambililo, mukwai ishibisheni shing'anga alemulondolwela lino isambililo eshibe elyo akesha namaka yonse ukuti mwapokelela ulupapulo lwafikafuma muli lino isambililo nga fyasabankanishiwa.

9. Bushe fyebo nshi twingasunga munkama?

Tukasunga fyonse fyebo tukakolonganya pali imwe no mwana munkama elyo nokusunga bwino. Abantu bakasuminishiwa ukumona ifi fyebo bakaba aba bomfi balebombela pali uyu mwesho bapa London Coordinating Centre elyo no mwiminishi wa London School of Hygiene and Tropical Medicine (abapeela indalama sha ubu bwesho) mucalo ca Zambia, elyo notubungwe tulolekeshe pama funde ya cipatala utumona ukutila lino isambililo lilebombwa bwino. Ba London Coordinating Centre kuti batemwa ukukolonganya nangu

ukubula ulupapulo lwa fyebo fimofimo ifya lino isambililo ifikakwata ishina lyenu pamo ngepepala/fomu yakusuminisha. Ifi fikonaulwa nangu ifyalembwa pafya mubili wenu fikafutwa panuma yakubomfya bwangu bwangu.

Tukasabankanya ifikafuma muli lino isambililo mumpapulo shafipatala (Medical Journal) pakuti bambi bashing'anga nabana cifyashi nabo bakasambilileko. Tatwakabike pafya lembwa pamibili yenu muma lipoti ya lino isambililo, pakuti mwikeshibikwa. Ibumba lye sambililo ili kuti lyaebako bambi bakasapika banabo elyo nabantu bonse ifyebo fyaili isambilio, lelo tabakabikemo ifyebo fyapa mubili wenu.

10. Bushe finshi fikacitika kumulopa wakupimina bakabula kuli imwe (blood sample)?

Utumulopa tukabulwa kumunwe wenu tukapekanishiwa elyo nokutumwa bwino bwino ukupitila mubaishibisha ukusenda ifipe nokutwala ku labolatoli (laboratory) pa University Versailles Saint Quentin (France). Bakapima ubwingi bwa TXA mumulopa wakupimina (blood samples). Aba bomfi besu abamu labolatoli tabakamwishibe. Onse umulopa wakupimina bakabula mumushipa ukeshiwa mu labolotali wamu calo ca Zambia. Umulopa wakupimina bakonaula bwino bwino panuma yaku ceeceeta nangu tabakapitilishwe panuma yakupwa lino isambililo.

11. Bushe nibani balebomba uyu mulimo? Bushe nibani ningepusha amepusho ayali yonse, nangu ngacakuti nasanga ubwafya?

Isambililo litungululwa ne bumba lyaba kasapika pa London School of Hygiene & Tropical Medicine (University of London) kubulaya (United Kingdom).

Ngacakuti namukwata amepusho nangu amasakamiko pali lino isambililo, mufwile ukwipusha nokulanda nebumba limona pali lino isambililo abakesha namaka yonse ukwasuka amepusho yenu. Kuti mwalanda na shing'anga mukalamba wa uyu mwesho pali cino cipatala:

Ishina	
Akeyala	
Lamya	
Email:	

Ngacakuti mulefwaya ukuilishanya kwa kulungatika, kuti mwacitefi ukupitila mumafunde ya cipatala. Mukwai ipusheni ba shing'anga bamona pali lino isambililo nangu bana cifyashi pali fyonse.

12. Bushe nibani bapitulwike mwisambililo?

Pakulolekesha pamifwaile yenu, lino isambililo lyali bebetelwa bwino bwino nebumba lya bantu baiteka abetwa Research Ethics Committee. Balitupela insambu yakubomba uyu mulimo. Uyu mulimo wali bebetwa kabili walipelwa namatontonkanyo ayasuma kuli ba Research Ethics Committee abetwa:

Keyala wa Research Committee :	
shicileye:	
Lamya:	
Email:	

13. Inga cakuti kwaba ubwafya?

Ngacakuti icintu cimo icibi cacitika munshita ya lino isambililo, ba London School of Hygiene & Tropical Medicine bakapelwa umulandu wama tungo yonse ayafumine mubwafya bushifumine kumulandu wamulekelesha wabo.

14. Bushe finshi fimbi ndekabila ukwishiba?

Ngacakuti imwe/mwebalwele mwacenekwa kumulandu waku ibimba muli lino isambililo, mufwile ukumona shing'anga amona pali lino isambililo. Ngacakuti mwaicena pamubili nangu ubulwele bwafuma mufikasangwa/ifyapangwa muli lino isambililo, abaletungulula uyu mulimo bakamulipilila kukundapwa kwalinga kabili ukulefwaikwa. Ba katungulula ba uyu mulimo tabakamulipilile ukundapwa kwa malwele mwakwete kale, amalwele yashaishibikwa, konse ukundapwa mulepitamo, umulekelesha wenu nangu micitile ibi iyakumufulo wakwa shing'anga amona pali lino isambililo nangu pancende ye sambililo nangu abantu bambi ukucila pabakumine sana kuli lino isambililo. Tamwakalufye insambu shama funde ishili shonse isha kufwailamo icifuta mulandu ngacakuti mwa saina ici cipepala.

- Isambililo lyateyanishiwa naba London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM, University of London, UK) elyo indalama shapelwa naba Wellcome Trust (UK) elyo naba Bill and Melinda Gates Foundation (USA). Pali utu tonse utubungwe tapali utupanga tranexamic acid.
- Ngacakuti mwasumina uku ibimbamo, mukasaina ipepala lyakusuminisha ilya ibela . tukamupela ulupapulo lwa cipepala cakusuminisha elyo nepepala lya ifi fyabo.
- Ukundapwa kwamuli lino isambililo tekwakulipila iyo. Tamwakalipile indalama paku isansha muli lino isambililo.
- Ngacakuti mwabwelela ku cipatala kumulandu wabulwele bukumine kuli lino isambililo, tukamupela indalama shakwendela.

IPEPALA LYA KUSUMINISHA UMWANAKASHI PHARMACO-TXA UBWESHO

UMUTWE WAKUSAPIKA	Ubwesho bwalamwa ubwa bantu basalwasalwa ubwakupima umusambo wa muti umona pamyendele yamuti mumubili (pharmacokinetics) elyo no musambo wamuti umona pamafya yesa elyo neficitika mumubili ngatwanwa umuti (pharmacodynamics) ukupela kwa muti wa tranexamic acid kuli bana mayo abalepulwa paku paapila ukupitila mumunofu (intramuscular), mumushipa (intravenous) elyo na mukanwa (oral).		
INAMBALA YA BUPILIBULO BWE SAMBILILO	1.2 Zambia	UBUSHIKU BWA BUPILIBULO BWE SAMBILILO	28 AKASAKANTOBO 2020
INAMBALA YACITUPA CA CIFULO		ISHINA LYA KASAPIKA	
INAMBALA YACITUPA CAKUPIMINA UWAIBIMBAMO			

UBULONDOLOSHI BWAKWA KASUMINISHA:

- Nashininkisha ukuti nimbela/nangu nabambelengela ipepala lya fyebo fye sambililo balumbwile pamulu elyo fyalembelwe mu lulimi ng'umfwa.
- Twalilanshanya na shing'anga ukufikapo elyo nalikwaata neshuko lyakwipusha amepusho.
- Naumfwa ukutula uku ku ibimbamo kwakuifwaila. Nabampela ifyebo ifingi pali lino isambililo pakupingula ukutula ndefwaya uku ibimbamo.
- Ndi uwakakulwa ukuleka inshita iili yonse, ukwabula ukupela umulandu elyo ukwabula ukuti ukusungwa kwandi mu cipatala nangu insambu shama funde shandi shiculilemo.
- Naumfwa ukutula nkapelwa ulupapulo lwe pepala lya kusuminisha elyo nansonseka wa fipepala fya fyebo nkaisungile nemwine.
- Naumfwa ukutula bakangalila balino isambililo kuti bamona mufiputulwa fyama pepala ya cipatala ayandi elyo naya mwana/abana bandi, bakangalila, abapituluka mufipendo na mundalama elyo nabemininshi bakabungwe kalolekesha pama funde yamu cipatala elyo naba katungulula ba fipope pakushininkisha inshila elyo/nangula ifyebo fya bwesho bwa Kiliniki Napela insambu kuli aba bantu ishakumona muli aya mapepala.
- Naumfwa ukuti ifyebo fyandi (ifyafumishiwamo ifyebo fyapa mubili wandi) fikapelwa kucintu bwingi.
- Naumfwa ukuti umulopa wakupimina babuula kuli ine bakautuma kufyalo, ku France, pakuti bakaceceete elyo tabakasunge ukuti ukabombe umulimo wa kusapika kuntanshi. Umulopa wakupimina tabakalembepo ifyebo fyonse ifyapa mubili wandi, pakaba fye inambala yakwishibilako lino isambililo.
- Napela ulusa ukutula icipapulo caici cipepala cakusuminisha icikwete ifyebo fyapa mubili wandi cikapelwe kukabungwe ka Trial Coordinating Centre mu London ifikabomba kumulandu wa kuceta weka.
- Nasumina uku ibimba muli lino isambililo balebele pamulu ilya UMWANAKASHI PHARMACO-TXA UBWESHO.

Ishina lya mwanakashi

Ubushiku

Saina / Fwatika icikumo nangu icilembo cimbi (ngateti musaine)

Ishina lya nte

Ubushiku

Saina

(Inte iishikumine kubwesho ilefwaikwa ngacakwati umulwele teti abelenge nangu ukulemba)

UBULONDOLOSHI BWA ULEPOKA IPEPALA LYE NSAMBU SHA BUSUMINISHO:

Ninondolola apakalamba nganshi uku kusapika ku mumuntu wa ibimbamo elyo nimupela ne fyebo ifingi, ukubikapo fye nobubi elyo nobusuma bwabamo, pakuti ubupingushi bwakwe busuntane nefyo eshibe.

Ishina

Ubushiku

Saina